

РОЛЬ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ У СПРИЙНЯТТІ КОНЦЕПТІВ SUCCESS<>FAILURE

У статті на матеріалі експерименту проаналізовано вплив гендерного фактора на сприйняття концептів SUCCESS<>FAILURE носіями англійської мови. Встановлено основні когнітивні ознаки, що демонструють спільні та відмінні риси уявно-асоціативної діяльності чоловіків і жінок. Наголошено на тому, що незважаючи на велику кількість спільних для чоловіків і жінок ядерних когнітивних ознак концептів SUCCESS<>FAILURE, чоловічий та жіночий модули спілкування мають значну низку специфічних ознак, що детермінуються гендерною забарвленістю.

Антропоцентричний погляд на мову кінця ХХ ст. призвів до переосмислення системно-структурної наукової парадигми гуманітарного знання та розширення лінгвістичних досліджень. Мова як абстрактна сутність, що живе своїм власним життям і існує поза межами пізнавальної діяльності людини, перестала привертати увагу науковців. Все більше і більше дослідників зосередились на вивченні різноманітних параметрів мовної особистості, які отримали мовне вираження. Одним із таких параметрів став гендер.

Термін "гендер" прийшов у лінгвістику з антропології на початку 70-х років ХХ ст. Його вперше використав Г. Рубін у статті "Обмін жінками". Призначення терміну "гендер" полягає у розмежуванні соціокультурних (gender) та суто біологічних (sex) характеристик чоловіка та жінки як членів певної соціокультурної спільноти [1: 7].

Як відомо, гендерні характеристики відіграють значну роль при сприйнятті і оцінці предметів та явищ навколишньої дійсності. Аналізуючи дослідження в галузі лінгвістики, важко не помітити, що при розгляді багатьох питань дослідники нерідко звертають нашу увагу на прояви гендерної диференціації (О. Л. Бессонова, О. С. Бондаренко, О. І. Горошко, М. С. Колесникова, А. П. Мартинюк, І. Г. Ольшанський та багато інших). Цікавими в цьому плані є дослідження А. П. Мартинюк [1] та О. Л. Бессонової [2]. У зазначених працях простежується ідея існування відмінних моделей мовленнєвої поведінки чоловічої та жіночої гендерної особистості. Це, як свідчать дослідження, пояснюється гендерно-обумовленою специфікою концептуальних систем чоловіків та жінок.

Водночас ще залишається коло невирішених питань стосовно вивчення зафіксованих в мові стереотипів фемінінності і маскуліності, проявів гендерної асиметрії тощо.

Метою нашої статті є дослідження специфіки сприйняття УСПІХУ та ПОРАЗКИ носіями англійської мови – особами чоловічої та жіночої статі. Виконання поставленого завдання потребує залучення результатів проведеного з носіями англійської мови асоціативного експерименту, який, як нам видається, є важливим засобом виявлення особливостей мовної свідомості. Варто зазначити, що під мовною свідомістю зазвичай розуміють сукупність образів, які формуються і виводяться назовні за допомогою мовних засобів: слів, вільних і стійких словосполучень, речень, текстів, асоціативних полів. Важливу роль при цьому відіграють асоціативні поля, адже отримані в ході експерименту асоціації дають можливість не лише апелювати до глибинного шару людської психіки, але й допомагають осмислити на рівні підсвідомого навколишній світ, виявити приховану систему цінностей через асоціації інформантів [3: 321].

Одне із завдань нашого дослідження полягало у визначенні впливу гендерних відмінностей на об'єктивацію концептів SUCCESS<>FAILURE, а саме встановлення залежності між мовним наповненням досліджуваних у роботі концептів та гендерними характеристиками англійської мовної особистості. Для виконання поставленого завдання нами було проведено психолінгвістичний експеримент з носіями англійської мови (особами чоловічої та жіночої статі) [4: 258-264]. В експерименті взяло участь 120 осіб (55 чоловіків та 65 жінок). У результаті аналізу отриманих реакцій на слова-стимули success / failure ми побачили, що уявлення про УСПІХ і ПОРАЗКУ в свідомості носіїв англійської мови (чоловіків та жінок) у багатьох аспектах збігаються. Проте виявлення значної кількості специфічно-забарвлених когнітивних ознак демонструє відмінні риси уявно-асоціативної діяльності чоловіків та жінок. Розглянемо найбільш показові асоціативні реакції реалізації концептів SUCCESS<>FAILURE в свідомості носіїв англійської мови – осіб чоловічої та жіночої статі. Оскільки кожний з концептів охоплює широке коло як спільних, так і гендерно-маркованих когнітивних ознак, для достовірнішої верифікації даних, вважаємо за доцільне розглянути кожен з концептів окремо. Спочатку розглянемо гендерну специфікацію концепту SUCCESS (див. рис. 1).

Згідно отриманих у результаті експерименту даних, що представлені на рис. 1 до спільних для чоловічої та жіночої лінгвоствідомості когнітивних ознак концепту SUCCESS, можемо віднести такі ознаки: досягнення (achievements 52 %), завершення всіх починань (completion of tasks or any accomplishments 41 %), реалізація поставленої мети (reaching your goal 22 %), перемога (victory 15 %), хороша робота (good job 14 %), наявність матеріальних засобів (money 14 %), процвітання (prosperity 13 %), щастя (happiness 12 %), високе соціальне становище (high social position 12 %), слава (fame 10 %).

Незважаючи на досить значну кількість спільних для чоловічої та жіночої картин світу когнітивних ознак концепту SUCCESS, нам вдалося виявити і ряд гендерних специфічно-забарвлених рис, які дозволяють змоделювати особливості чоловічого та жіночого світосприйняття. Зокрема, у чоловічому модулі спілкування переважно фігурують такі валоративи УСПІХУ, як: кар'єра (career), багатство (wealth), бездоганність (perfection), задоволення (satisfaction), впевненість в собі (self-confidence), гарний дім (nice house), свобода (freedom). Тоді як жіночий модуль спілкування концентрується навколо таких складових УСПІХУ, як: хороша сім'я (good family), діти (children), кохання (love), дружба (friendship), похвала (reward), здійснення мрій (realization of dreams), здоров'я (health), знання (knowledge), незалежність (independence), повага (respect), мудрість (wisdom).

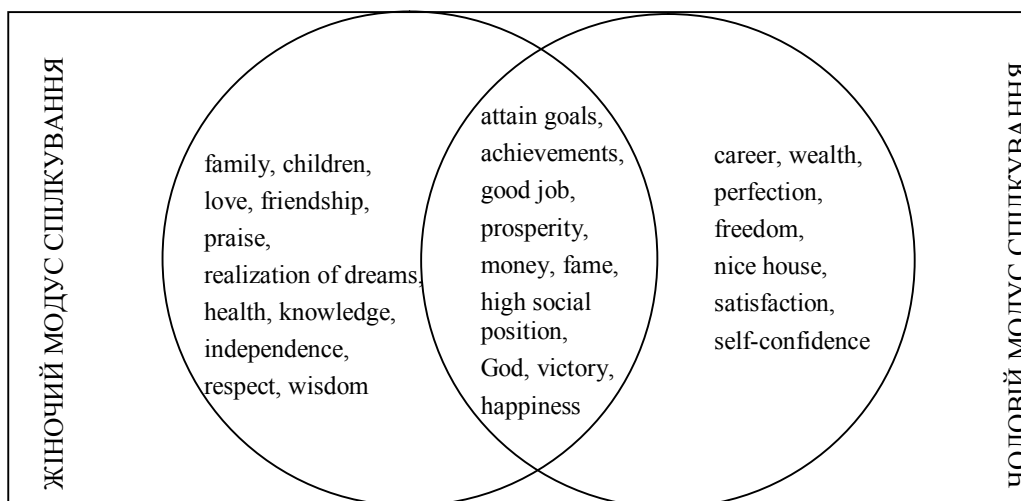

Рис. 1. Гендерна специфікація концепту SUCCESS.

Таким чином, отримані нами асоціативні реакції на слово-стимул success дають можливість не лише створити прототипові моделі УСПІХУ в уяві носіїв англійської мови, але й визначити набір гендерно-специфічних концептуальних доміант, що відіграють роль своєрідних "аксіологічних модифікаторів" об'єктивної дійсності. Саме вони, на наш погляд, формують портрет успішної особистості, в основі якого лежить когнітивна операція оцінювання УСПІХУ особами чоловічої та жіночої статі. Зокрема, отримані характеристики свідчать про те, що особи чоловічої статі вважають себе успішними за умови, що вони змогли реалізуватись як виконавці прототипової соціально-психологічної маскуліної ролі добувача-годувальника, який повинен бути впевненим в завтрашньому дні. На противагу їм, представниці жіночої статі, передусім, вбачають свій успіх у сімейних цінностях. Хоча, результати дослідження показали, що для них не менш важливим пріоритетом залишається власна самореалізація, про що свідчать такі аксіологічні орієнтири, як: знання (knowledge), незалежність (independence), повага (respect), мудрість (wisdom).

У свою чергу, аналіз асоціативних реакцій на слово-стимул failure також дав можливість виокремити досить значну кількість як спільних, так і відмінних для чоловічої та жіночої статі когнітивних ознак концепту FAILURE (див. рис. 2).

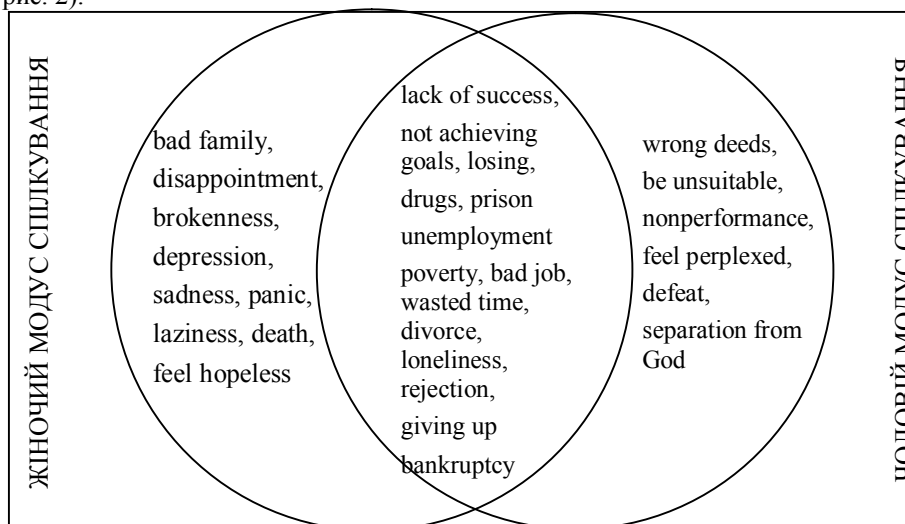

Рис. 2. Гендерна специфікація концепту FAILURE.

Зображені на рис. 2 результати асоціативного експерименту дають нам можливість виділити спільні для обох статей когнітивні ознаки концепту FAILURE, а саме: недосягнення поставленої мети (not achieving your goals 36 %), втрата (loss 21 %), відсутність успіху (lack of success 15 %), бідність (poverty 13 %), неспроможність закінчити почате, через докладання недостатньої кількості зусиль (being not able to complete something because not making efforts 12 %), програш (losing 10 %), погана робота (bad job 10 %), банкрутство (bankruptcy 10 %), самотність (being lonely 10 %), безробіття (unemployment 9 %), даремно змарнований час (wasted time 6 %), розлучення (divorce 5 %), наркотики (drugs 3 %), в'язниця (prison 3 %), відмова (rejection 3 %), покинута справа (giving up 2 %).

Досить цікавим, на нашу думку, є розгалужений характер гендерно-специфікованих когнітивних ознак концепту FAILURE, який по-різному проявляє себе в чоловічому та жіночому модусах спілкування. Так, для осіб чоловічої статі ПОРАЗКА, передусім, асоціюється з неспроможністю виконувати свої обов'язки (nonperformance), банкрутством (bankruptcy), поганими вчинками (bad deeds), віддаленням від Бога (separation

from God), програшем (defeat), відчуттям невідповідності чомусь (be unsuitable), спантеличенням (embarrassment), безвихідності (feel perplexed).

Щодо осіб жіночої статі, то ПОРАЗКА для них, передусім, асоціюється з поганою сім'єю (bad family), лінню (laziness), безнадійністю (hopelessness), розчаруванням (disappointment), депресією (depression), смутком (sadness), відчуттям порожнечі (brokenness), панікою (panic), смертю (death).

Таким чином, співставлення асоціативних паралелей чоловічого та жіночого модусів спілкування дозволило нам охопити ключові аспекти ціннісної складової концепту FAILURE. Зокрема, результати експерименту показали, що в жіночому модусі спілкування переважають суб'єктивно-психологічні асоціати, що пов'язані з емотивною оцінкою ПОРАЗКИ. Це дає підстави стверджувати, що ключове місце в ціннісній картині світу осіб жіночої статі займають сенсорні цінності, які свідчать про перевагу емоційного начала над раціоналістичним.

Звернувшись до отриманих в ході експерименту асоціативних реакцій на слово-стимул failure, ми помітили, що однією із найхарактерніших особливостей чоловічого мовлення є прагнення до досконалості, яке проявляється у бажанні відповідати вимогам суспільства, здатності вміло виконувати свої обов'язки та уникати помилок. Це свідчить про те, що на відміну від жіночого мовлення, чоловічий модус спілкування базується на перевазі раціоналістичного начала над емоційним.

Таким чином, опис концептів SUCCESS<>FAILURE з урахуванням гендерного аспекту дозволив нам виявити особливості когнітивного сприйняття досліджуваних концептів особами чоловічої та жіночої статі. Результати, отримані при співставленні асоціативних полів носіїв англійської мови – чоловіків та жінок, показали, що незважаючи на велику кількість спільних для обох статей ядерних когнітивних ознак, чоловічий та жіночий модуси спілкування мають низку специфічно-забарвлених ознак, що детермінуються гендерною забарвленістю.

Хоча дані експерименту підтверджують наявність залежності ціннісних стереотипів англійської мовної особистості від статевої приналежності, отримані результати не дають підстав говорити про кардинальні відмінності сприйняття концептів SUCCESS і FAILURE особами чоловічої та жіночої статі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в виявленні впливу вікових та професійних детермінантів на вербалізацію концептів SUCCESS<>FAILURE.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англійській мовній дискурсі / А. П. Мартинюк. – Харків : Константа, 2004. – 292 с.
2. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. Л. Бессонова. – Київ, 2003. – 39 с.
3. Привалова И. В. Интеркультура и вербальный знак : [монография] / И. В. Привалова. – М. : Гнозис, 2005. – 472 с.
4. Щербина С. М. Досвід експериментального дослідження англійської лінгвосвідомості (на прикладі опису бінарної опозиції концептів SUCCESS<>FAILURE) / С. М. Щербина // Буковинський журнал. – 2010. – № 3–4. – С. 258–264.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Martyniuk A. P. Konstruiuvannia gendera v anglo-movnomu dyskursi [The Construction of Gender in the English Discourse] / A. P. Martyniuk. – Kharkiv : Konstanta, 2004. – 292 s.
2. Bessonova O. L. Otsinnii tezaurus angliiskoi movy [Axiological Thesaurus of the English Language] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dok. philol. nauk : spets. 10.02.04 "Germans'ki movy" / O. L. Bessonova. – Kyiv, 2003. – 39 s.
3. Pryvalova I. V. Interkul'tura i verbal'nyi znak [Intercultural Communication and Verbal Signs] : [monografiia] / I. V. Pryvalova. – M. : Gnozis, 2005. – 472 s.
4. Shcherbyna S. M. Dosvid eksperymental'nogo doslidzhennia angliiskoi lingvosvidomosti (na prykladi opysu binarnoi opozytzii kontseptiv SUCCESS<>FAILURE) [The Experience of Experimental Studying of English Speakers' Consciousness] (on the Example of the Binary Opposition of Concepts SUCCESS<>FAILURE) / S. M. Shcherbyna // Bukovynskii zhurnal [Bukovina Journal]. – 2010. – № 3–4. – S. 258–264.

Матеріал надійшов до редакції 01.02. 2012 р.

Щербина С. М. Роль гендерного аспекта в восприятті концептов SUCCESS<>FAILURE.

В статтє на материалє експеримента проанализировано влияние гендерного фактора на восприятие концептов SUCCESS<>FAILURE носителями англійского языка. Перечисляются основные когнитивные признаки, которые демонстрируют общие и отличимые черты ассоциативной деятельности мужчин и женщин. Внимание обращается на то, что несмотря на большое количество общих для мужчин и женщин ядерных когнитивных признаков концептов SUCCESS<>FAILURE, мужской и женский модусы общения имеют значительное количество специфических признаков, которые детерминируются гендерной окраской.

Shcherbyna S. M. The Gender Role in the Perception of Concepts SUCCESS<>FAILURE.

The article on the basis of the experiment material analyzes the influence of the gender factor on the perception of concepts SUCCESS<>FAILURE by the English language speakers. The principle cognitive characteristics that demonstrate common and different features of the associative activity by men and women are enumerated. The attention is drawn on that fact that despite the great amount of common for men and women nuclear cognitive features of the concepts SUCCESS<>FAILURE, the masculine and feminine models of communication have the considerable amount of specific features that are determined by the gender colouring.